

Сон (скорочено)

Михайло Коцюбинський

Михайло Коцюбинський

Сон

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Антін гуляв осіннім містечком, і все йому здавалося до нудоти знайомим. Він бачив маломістечкові доми, тих самих людей, бульвар серед міста з рядом голих тополь. Усе було сіре, слизьке, убоге. Чоловік раптом задумався, що значить, сон, який приснився сьогодні жінці: їй снилось, ніби вона доїть корову, але з дійок текло не молоко, а чиста вода.

Він вийшов на площу, де в самому центрі була калюжа. У ній Антін бачив місто: важкий білий собор в шапці зеленої бані, цегляний будинок управи і жовті стіни суду. Якись три хлопці загнали у калюжу теля. Потому вони ще плювали: хто переплює калюжу. Антін пішов далі. Щось каламутне осідало на серці. Воно починалося вдома, а кінчалося тут, в безбарвній міській нудоті. Вдома був спокій, день біг за днем. Вранці він слухав жінчині сни, прозаїчні, скучні, пив чай нашвидку за столом, біг в школу на службу. Потому обідав, як завжди – зеленим борщем. По обіді жінка дрімала, а він йшов в місто в надії чогось нового, а ввечері вертався з занудою, з якою виходив. Часом траплялось нове щось – привозили дрова, і треба було приймати, або заслабла дитина. Але все мало кінець – і життя знов плило спокійно в старім кориті...

Антін безцільно блукав по тихих, малолюдних вулицях міста. Липка і темна муть все осідала на серце, але з-під неї уперто, як се часто траплялось, щось добувалось та проростало. Молоде щось, свіже, не затоптане ще, жадоба нового, якоїсь краси. Хотілось щось пережити, сильне і гарне, мов морська буря, подих весни, нову казку життя.

Потреба краси, що жила в душі Антона, викликала у нього потребу скрізь шукати її, але дійсність давала мало. Правда, колись він бачив далекі краї, сонце і море, але то було давно. Часом, у сні тільки, оживала та мить, викликаючи потім пекучу тривогу.

Час був вертатись додому. Антін уже бачив картину, яку застане: усі кімнати спочивають у пітьмі, тільки в столовій ясно. Кипить самовар, діти п'ють чай з молоком, а жінка плете щось гачечком. І справді він все те побачив... Жінка почала оповідати йому, що приходив скляр, пора вікна склити, діжку конче треба купити на огірки... Марта розчервонілась, розімлїла уся і пашила теплом. Їй хотілось порадитись добре про матеріал і фасони дитячих курток, про запас буряків, про тисячі всяких дрібниць в хазяйстві. Він не уважно слухав і думав: "Чи сподівалися ми, що за дванадцять літ по

шлюбі не знайдемо інших тем до розмови, що між нас будуть падать слова, наче грузи руїни на зелену траву?" А жінка все говорила, і Антону хотілося крикнути, впустити в хату свіже повітря.

Одного ранку Антін прокинувся якийсь інакший, весь заслуханий в собі. В той день він не міг би сказати, чи оповідала жінка свій сон, чи білили, як завжди, її литки, поки нога ліниво шукала капців; все се не дійшло нині до нього. В рухах, в його ході було молоде щось, тривожне й нове. Марта помітила зміну і під час обіду спитала, що сталося. Він сказав, що нічого. Цікавість Марти зросла, коли Антін, по прохідці, пройшов не в їдальню, а просто до себе. Вона зайшла і спитала: "Що з тобою, Антоне?" По хвилині вагання він сказав, що бачив сон. Жінка розчарувалася, але розсілася у кріслі і попросила розказати.

Для нього не було різниці між дійсністю і сном. Яка різниця, коли у сні так само бачиш, смієшся, страждаєш, переживаєш? Хіба дійсність не щезає так само безслідно, як сон? Хіба життя не бистроплинний сон, а сон не життя?

Антін почав розповідати: йому снилося, що він знову в далекому, теплім краю... Він стояв ранком на острові серед моря. Острів наче одірвався од землі і поплив творити самостійне життя. "Я весь був як пісня, як акорд суму, що злився з піснею моря, сонця і скель", — говорив Антін. Раптом він побачив жінку з блідим обличчям в золотій рамі волосся. Вона простягла руку на море, в другій руці палали маки. Її очі — два озерця морської води. Вони сіли, як давні знайомі, на теплу кам'яну лавку. Мовчки дивились на море. Звідкись з'явився на морі човен. Жінка говорила, що море — як синій птах щастя: занурило голову в блакитний туман і розпустило павиний хвіст під самі скелі, де кожне очко горить синьо-зеленим вогнем. Вони нахилили обличчя над урвищем вниз, і уздріли, як воно тріпалось тихо в сітці яскравих бліків, а крізь ту сітку на них дивилась мозаїка дна: водорості, підводні піски.

Він спитав жінку, чи помітила, як острів пливе. Вони плили в широкому просторі рядом, плече з плечем, і вся маса морського повітря, весь запах солі, полинів, сонця — проходив крізь них. Жінка крикнула: "До моря! На берег! Швидше!". І вони побігли вниз. Часом на скелях знаходили квіти. Ставало душніше. Горіли скелі, дорога, пил під ногами, палали повітря і море. Вони теж пашіли жаром. Ящірки раз у раз перетинали їм дорогу.

Нарешті, вони дісталися до берега і побачили звідти острів од моря аж до вершків. Хвили білись і розбивались об стрімкі скелі Монте-Соляро. Острів шипів, як розпечений камінь, кинутий в воду, і круг нього кипіла вода.

Вони мовчки сиділи і слухали моря. Врешті він спитав: "Про що ви думали зараз?" Вона обняла його очима — а в них він побачив все море і ціле небо — і одповіла тихо: "...я мрію про край білих пісків і чорних людей, про кактуси, пальми і піраміди..."

"Як гарно!" — скрикнула Марта і перервала оповідання. Антін спинився, наче вперше побачивши жінку. Вона була тут! Антін нетерпляче струснув плечима і тим рухом наче щось скинув із себе. Забігав по хаті і знов говорив.

...Вони розсталися. Він увійшов в столову свого готелю, зайняв своє місце. Між

стовпи колонади, яку повернуто було в їдальню, перлося море. Сонце лягло на Кастельоне, що дрімав з правого боку. Ще нікого не було в столовій, але він бачив добре знайому, застиглу в оці картину: чорний смокінг у білих штанах мовчки і методично ріже криваве м'ясо, а біля нього дама у білім уся впірнула між дві половинки червоного Бедекера.

Перші з'явилися в столову німці. Зайняли окремий стіл і зараз забряжчали склянками. Вони обгородили стіл муром широких спин, облямували скатерть кодом здорових рум'янців, змішали з дзвоном посуду свій грубий сміх і свою мову. За окремим столом похмуро обідав руський і боязко позирав навкруги, як загнаний вовк.

І ось раптом на тлі синього моря пропливає корона золотого волосся. Морські очі встромлені в нього, і біле обличчя привітно киває. Вона трохи спізнилась...

"Як! Знову вона?" — скрикнула Марта. Однак їй зараз стало досадно за вигук. Вона механічно схопила шитво, нахилилась над ним і нервово затикала голкою.

Але се не спинило Антона. Він був не тут.

Вони говорили навіть тоді, коли мовчали... Він вперше побачив, що в неї червоні губи...

Марта поклала шитво і сказала: "Було б тобі одружитись з блондинкою..." "Ти думаєш так?" — неуважно кинув Антін. Він вже не міг спинитись.

Оповідав, як в спеку вони блукали по безлюдних вулицях міста, серед диких садів маслин. Гаряче повітря танцювало тарантелу по скелях, а в сірих маслинах цикади грали на кастаньєтах. Ішли межі стін, грубо зложених з сірого каменю, вишитих блідими перами папороті. Над нею стирчала друга стіна, з опунцій, де круглі листя так само грубо складались один над другим, як і каміння. Кричав десь осел. Часом спинялись, щоб дати дорогу жінкам, які підіймалися з водою по сходах. В казанах, наче прикипілих до голови, важко гойдала своє тіло вода та хлюпала в побіленій чаші. І знов йшли далі по камінцях, що розсипались з-під підшов, серед килимів дроку. Раптом ставали, осліплені морем. Воно вириналило несподівано, зразу, і зворушало душу своїм радісним світлом, синьою млою, серед якої плавав на морі Везувій, наче велика блакитна медуза.

Антін бачив перед очима те, про що говорив. Красою слова, блиском уяви він опушив Марту, скорив, водив за собою. Вона йшла з ними покірна, непотрібна, як тінь.

Вони входили в гори, поміж дикі уламки скель. Вилазили на самі вершки. Він сідав на траву, вона лягала на теплий камінь. І поки вітер грав золотом її волосся, а він в її очах дивився на небо й на море разом, ся жінка оповідала своє життя. Вона була, здається, з Кавказу. Під час революції вона билась там з військом. Залягала у горах, робила трудні переходи. Вночі перепливала бистру Куру на бордюках, щоб доставити своїм набої. Вона мала навіть рану од козака. Розщібнула рукав і показала шрам, а він став перед ним на коліна і уклонився.

Він був чистий і свіжий, молодий, не чув своїх літ і свого тіла. "Ти розумієш, що значить молодим бути і чистим? Ти не забула?.." Голос в Антона міцнішав, ріс, і він не помітив, що вже кричить. Марта сиділа зів'яла і винувата. Обняла руками коліна,

схилила голову вниз, і лице потопало у неї в скорботних тінях волосся. Йому нарешті упала в око жінчина постать. Він став спокійнішим. Не був навіть певний, чи все те бачив у сні, про що говорив; чув тільки потребу творити.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Ввечері Антін і та жінка йшли дивитись на захід сонця. На золотому небі м'яко сіріли перловим тоном Неаполь, Пуцолі, Прочіда і островки. Сіро і сумно ставало на острові по заході сонця. А коли тіні поволі гусли, спокійна затока надівала на шию разок дорогого намиста – неаполітанських вогнів, і в тихі ночі тепло свіtilись в сірих мурах католицькі каплички...

Вже було пізно. Куховарка втретє покликала Антона і Марту вечеряти. Діти вже спали. Вони вечеряли мовчки. Механічно Марта присувала до чоловіка печеню і вибирала кращий шматок. Він їв її швидко, хоч неохоче.

У спальні Марта вдавала, що спить, а він гортав книжку, закривши нею лице, хоч видно було, що не читає. Марта чула в серці лід. Отся людина, яку вважала найближчою в світі, сьогодні одійшла од неї далеко. Причаївшись, Марта лежала. Вона чекала. Може, він гляне на неї, заговорить, розтопить лід. Але надаремне. Почула згодом, що Антін заснув, не погасивши світла.

Тоді вона встала і, затаївши дух, підійшла тихо до ліжка. Підняла книжку і поклала на столик. Хотіла загасить свічку, але не гасила. Мало не гола, тільки в сорочці, прикувала погляд до мужчини. Що він бачить у сні? Почувала себе такою чужою, такою самотньою. Окинула зором все своє тіло, од грудей до пальців ніг. "Хіба я стара?" Але зараз подумала гірко: "Що тіло?" Їй хотілося плакати. Вічна турбота про тіло! Щодня, роками, вона тільки й дбала про його тіло: щоб мав що їсти, щоб мав вигоди, доволі одежі, не застудився. Не жаліла для нього ні часу, ні праці. Се був її обов'язок, такий натуральний, що перестав бути навіть важким. Життя досі складалось тихо, спокійно, в неї не було причини жалітись. Вони не сварились, люди їх поважали. Аж ось сьогодні він сколотив усе, посіяв тривогу, встав перед нею незрозумілим питанням, яке конче треба було рішити. Роками вони ділились лиш тілом, оддавали його один одному для грубих втіх, для радощів піклування, дрібних турбот, німуючи духом. Може, в тім була її вина? Коли вони одружувались і ще в перші часи по шлюбі, у них були інші слова, але життя їх потроху стирало і розвівало до того, що Антін, котрий якимсь чудом зберіг їх, здавався тепер Марті незрозумілим і загадковим.

Вранці Антін стрів Марту тільки на мить, коли виходив з дому. День був насуплений, сірий. Накрапав дощик. Коли в обідню пору Антін повертався додому, стрів несподівано Марту. Ішла назустріч, затягнена в синій новий костюм, що був їй так до лица. Вона була свіжа і легша сьогодні. Марта збрехала, що ходила по крамницях. Але вона вийшла тільки для того, щоб його стріти, бо повернула і пішла разом. Коли вони йшли, повз них пробігла білява панна під широким брилем. Марта обізвалась наче до себе: "Терпіти не можу білявих". Вдома Антона вразило, що на столі

білосніжна скатертина і червоні троянди.

Настав вечір. Антін ждав Марту до себе й не ждав. Його бажання двоїлись. Хотілось оповідати і хотілось в собі затаїти все пережите, як щось дороге, йому тільки зрозуміле й щінне. Але Марта ввійшла. Вона спитала, як звали ту блондинку. Антін не знав: "Я не цікавився йменням. Коли ми стрічались, наші очі однаково пили блиск сонця і моря, — і з нас було сього доволі..."

Потім він розповів, що вранці вони брали човен і плили в море. Вдалині тріпотіли вітрила човнів. Вони плили здовж сірих скель. З моря вони краще бачили острів. Потім запливали в гроти. Там бачили дива, яким не вірилось зразу. Переливалась веселка, блищало дорогоцінне каміння, грали брильянти, а різнобарвні молюски своїм тілом цяцькували підводні скелі. Повітря печери було голубе. А як світилось тіло у тій воді! Воно горіло синім вогнем.

Вони ловили рибу, більше подібну до екзотичних квітів, аніж до риб. Повертались засмалені сонцем, обвіяні вітром, солоні од морської води...

Але траплялось, що сусідка не з'являлася зовсім... Тоді він блукав сам... Він її кликав, ту невідому... кликав, щоб разом читати книгу краси, яка для нього закривалась без неї.

Звели їх знову місячні ночі. Він сидів десь на скелі. "Вам сумно?" — раптом почув знайомий голос. Вона сіла поруч з ним і протягла руку над морем. Він почув її голос і перестав бути мертвим деревом скрипки. Вона вже водила смичком своєї уяви по тугих струнах. Голос його знов обізвався у грудях і очі видющими стали...

Вночі вони пливли човном. Місяць висів над морем. Весла тихо плескали в морі. З-під них скакали вогні. Дрібні, маленькі, зелені, як блищаки у петрівчані ночі. Вони зумисне направляли човен на тіні, бо там ясніше горіли вогні. Вона розщібнула рукав, закасала аж до плечей і встромила у воду руку, блакитну в місячнім сяйві! "Дивіться!" — гукала і випускала з-під пальців веселі вогні, що зараз гасли. Вони нахилялись над краєм човна, такі близькі до себе, що чули на щоках лоскотання волосся та тепло лиць, і дивились, як виринали з таємного глибу і скакали крізь пальці зелені іскри, одна, друга, десята...

Вони заїздили в гроти. В них було темно, аж чорно. Потому виплили в море. Далеко в ньому світилися вогні рибачьких човнів. Море гойдало їх злегка, а вони сиділи попліч, і їхні тремтіння зливались в одно. І коли він поглянув на неї, то близько перед собою побачив її уста, такі червоні...

Марта не дала йому скінчити, а запитала: "Ти цілував її?" В її питанні була жахлива впевненість. "Так, цілував!.. — крикнув він жінці нестямно. — Цілував, чуєш? Я цілував уста, що промовляли до мого серця, що знали мову моєї душі... Хіба не маю права? Хіба вони не варті? Ти хотіла б, щоб я навік занімів, неначе камінь, неначе ти... Ні, я ще живий... чуєш, живий!.. Я цілував!"

Чув, що її ранило, й жорстока радість од того солодко тріпалась в ньому. Марта закрила лице руками. З голосним плачем вона упала в крісло, а він дивився на її плечі, що скакали в риданні, і чув полегкість.

Потому, раптом опритомнівши, кинувсь до жінки, вибачався, просив перестати плакати. Вона заспокоїлась наче, витерла хусткою очі і, одіпхнувши Антонові руки, підвелась з крісла. І хотіла вийти з кімнати. Тоді Антін загородив їй дорогу. Ні, він не пустить. Коли вже так сталось, вони мусять поговорити одверто.

Можливо... Можливо, що в сні він був собою, що він здатний на такий вчинок, але винна у тому вона...

Вона? Ха-ха!

Вона. Вона не вміла шанувати життя, оберігати його красу. Щодня закидала його тільки дрібним, непотрібним, тільки грузом життя, аж зробила з нього смітник. Поезія жити не може на смітнику, а без неї життя – злочин.

Марта горіла злістю.

А він? Хіба він не зачинявся од неї, не ховав живу воду душі, як той скупий, що боїться, аби на його скарби не впав чужий погляд? Чого ж винна тільки вона?

Ні, спочатку він був інакший, але не можна ж зростити квітку на безводному ґрунті. Вона зів'яне. Він розуміє, без прози трудно прожити. Нехай буде наверху піна, але під нею мусить в келиху грати чисте вино, і той, хто лле у нього безперестанку воду, позбавить смаку вино.

За вікнами билась осіння негода, а в хаті, душній і димній, що одна тільки жила серед сонного царства дитячих ліжок, йшов бій невдоволених душ. Вони нагадали один одному найменшу вину, гріхи проти духа святого, докоряли за байдужість, свою самотність, здичіння в болоті життя. Вони посварились.

* * *

Тепер між ними часто була незгода. Дикі, пристрасні сварки, як злива, розсікали їхнє життя, досі таке спокійне. Але доволі щоб прошуміла буря, Мартине серце, омите сльозами, цвіло й молоділо. Яка вона була щаслива, коли між двома сварками, хоч на хвилину, їй вдавалось знайти спільну з Антоном мову!

Марта ревнувала Антона. Уперто, затаєнно, сильно, до всіх і всього. Тепер Антін не бачив щоранку голих жінчиних ніг, не чув скучних і прозаїчних снів, не прибирав по всіх хатах її спідниць. Щось молоде, давнє, дівоче прокинулось в Марті, якийсь фермент: він нищив спокій, ще недавно такий бажаний. Але у тім, що вона чула потребу знов здобувати давно здобуте на власність, таїлась нова принада, відгук її весни. Вона не знала, чи надовго їй стане сили, чи одшумлять коли бурі, але тепер вже частіше червоніли за їх столом троянди...

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу